

Hasköy Yangını (13 Mart 1908)

RIFAT N. BALI

Avram Galanti, *Histoire des Juifs d'Istanbul depuis la prise de cette ville en 1453 par Fatih Mehmed II jusqu'à nos jours* (İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından 1453 yılında fethinden günümüze kadar İstanbul Yahudileri târihi - İstanbul 1942) kitabının ikinci cildinde 1908 yılının Mart ayında Hasköy'ün Arabacılar semtinde meydana gelen bir yangından söz eder. Yangın Nafralı Sinagogu'nun bulunduğu sokakta meydana gelmiş ve yangının bilançosu üç yüz ev, otuz dükkân ve bir sinagogun tamamen kül olmaları ve beş bin kişinin evsiz barksız sokakta kalmaları olmuştur.¹

Bu yangın hakkında daha fazla bilgi Galanti'de rastlanmaz. Yakın tarihte ortaya çıkan ve Galanti'nin de eserlerinde söz etmediği bir risale sayesinde bu yangın hakkında etraflıca bilgi edinme olanağı doğdu.²

Sözkonusu 19 sayfalık risale "*Compte-rendu Des Travaux De La Commis-*

sion De Secours Aux Victimes De L'incendie De Haskey Du 13 Mars 1908" (13 Mart 1908 Hasköy yangınındaki kazazedelere yardım komisyonunun çalışma raporu) başlığını ve *Constantinople Imprimerie de Castro, 1908* tarihini taşımaktadır.

Risaleye göre yangın 13 Mart 1908 Cuma günü öğleden sonra Hasköy'de Arabacılar semtinde Abraham Leon adlı fakir bir Yahudi bakkalın evinde başladı. Bu şahıs parasını sayarken on parasını elinden düşürdü ve para bir petrol bidonunun altına kaçtı. Leon parayı bulamayınca bir kibrit çaktı ve zeminde gezdirdi. Zeminde bidondan sızıp yayılmış petrol vardı, petrol alev aldı ve tüm dükkânı sardı.

Bu yangın başlangıcını söndürmek için sarfedilen tüm gayretler boşa çıktı. Yangın göz açıp kapayıncaya kadar korkunç boyutlara ulaştı. Sadece bakkalın bulunduğu bina değil onun yanındaki ve ahşaptan yapılmış tüm binalar kibrit çöpleri gibi alevler içindeydiler. Güneyden esen rüzgâr yangının yayılmasını kolaylaştırıyordu. Her taraftan koşan itfaiyeciler sadece yangının güneye doğru yayılmasını önleyebildiler. Diğer

yandan yangının itfaiyeciler sayesinde söndüğü de söylenemez. Yangın akşama doğru saat 18.00 sularında kalan son evlerin de alevler altında çökmeleriyle sona erdi.

Ancak o zaman felaketin boyutu daha iyi anlaşılabilirdi. Dört yüz ev, otuz civarında dükkân ve bir sinagog tamamen tahrip olmuş, dört bin kişi evsiz barksız kalmıştı. Bu dört bin kişilik nüfusun tamamı Yahudi olup çok büyük zararlara uğramışlardı. Yangın gündüz saatlerinde başladığından tüm erkekler Galata'da veya İstanbul'daki³ işlerinde çalışıyorlardı ve mahallede sadece kadınlar ve çocuklar bulunuyordu. Bu kadınlar ve çocuklar yangından eşyalarını kurtarmak için canhıraş bir şekilde çalıştılar ve bunun sonunda çok az bir şey kurtardılar, zira onlara yardım etme bahanesiyle olaya karışan bazı kişiler eşyalarının bir kısmını da çalmışlardı. Eşler ve oğullar yardıma koştuklarında yapabilecek bir şey kalmamıştı.

Yangın sonunda mutlu olunabilecek tek şey can kaybı olmamasıydı, yaşlılar, hastalar ve çocuklar kurtarı-

1 16 Mart 1908 tarihli *El Tempo* gazetesinden aktaran Abraham Galante a.g.e., *İsis* tipkibasım cilt 2, sh. 147.

2 Bu risaleyi bulup bana veren kitap muhibbi dostum E. Nedret İşi'ye candan teşekkür ederim.

3 Burada İstanbul'dan kasıt Haliç'in karşı yakası, yani Beyoğlu-Karaköy-Eminönü semtleridir.

labilmişlerdi. Sokakta kalan bu kişiler üstlerindeki giysileriyle yakında bulunan Okmeydanı sirtlarına koştular. Ancak yağmur yağmaya başladı, o ana kadar güneyden esen rüzgar kuzeye döndü ve dondurucu bir soğuk başladı. Bu nedenle bu yangınzedeler az veya çok yangından kurtarabildikleriyle kapalı bir yere sığınıp yağmurdan korunmalıydılar. Yanan mahalenin karşısında bulunan Alliance İsrailite okulu bu zavallılara kapılarını açmak için yağmurun yağmasını beklemedi. Okul binası da yangın tehlikesiyle karşılaştığı için tüm öğrenciler evlerine yollanmıştı. Ancak Alliance Okulu semtin tek taş

C. Biseo'nun çizgileriyle Hasköy. (Edmondo de Amicis'in Constantinople kitabından)

binası olduğu için yangından zarar görmedi ve çılgın bir durumda olan yangınzedeler için bir barınaktı. Tüm yangınzedeler binaya hücum ettiler ve birkaç dakika içinde o devasa bina kasa, şilte, her türlü eşya ve yangından kaçanlarla doldu. Semtte bulunan sinagoglar da aynı şekilde hücum uğradılar ancak tüm insanları barındıramadılar. Bu yangınzedelerden bir kısmı sokaklarda ve çayırda kalıp geceyi yağmur ve rüzgâr altında geçirdiler. Bu kişilere ancak ertesi gün bir barınak temin edilebildi.

Bu felaketin ortaya çıkardığı karmaşa biraz yatıştıktan sonra yardım aranmaya başlandı. Tüm bu zavallılar açtılar ve hiçbir şeyleri yoktu. Alliance İsrailite okulunun müdürü tarafından haberdar edilen Alliance İsrailite Bölge Komitesi müdürü İsaac Fernandez ilk yardımları gönderdi. Diğer yandan belediye yetkilileri diğer mahallelerde bulunan ekmeklerin tümüyle, peynir ve zeytini Hasköy'e yolladılar. Bu şekilde sinagoglara ve okula sığınmış bulunan yangınzedelere yemek verilebilirdi. Bu erzak yardı-

mı belediye tarafından yedi gün süreyle sağlandı. Belediye ekmekten başka battaniye, hastalar ve hamile kadınlara ilaç yardımları da sağladı.

Ancak bu ilk acil ihtiyaçları karşılamaya yönelik olan bu yardımlar kısa sürede yetersiz kaldılar. Büyük bir yardım hareketine ihtiyaç vardı, bu da özel bir girişime gerek gösteriyordu. Hahambaşı Moşe Levi felaketi öğrenir öğrenmez İsaac Fernandez'e rica edip yangınzedeler için maddi yardım toplayacak bir komisyon kurmasını istedi. Fernandez İstanbul Yahudi toplumlarının önde gelenlerini büyük bir toplantıya davet etti. Toplantı 17 Mart günü Galata'da bulunan Alliance İsrailite erkek okulunda yapıldı. Toplantının amacı oybirliğiyle kabul edilince Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki büyük Yahudi teşkilatlarına ve yardımseverlere şu telgraf yollandı: "Hasköy'de büyük yangın, beş yüz ev yandı, dört bin kişi evsiz barksız kaldı, hepsi fakir. Yardım diliyoruz."

Ayrıca en muhtaç kazazedelere dağıtılmak üzere İstanbul'un muhtelif

semtlerindeki yardımsever Yahudi kadınlarına eski giysileri toplamaları yolunda da çağrı yapıldı. İki yardım komisyonu kurulmasına karar verildi: biri Galata'da olup para yardımları toplayıp nerede kullanılacaklarını kararlaştıracak, diğeri Hasköy'de olup kazazedelerin listesini hazırlayacak ve toplanan yardımları birinci komitenin kararına göre dağıtacaktır.

Birinci komite I. Fernandez, Is. Gerşon, Is. Molho, E. de Medina, S. E. Behor Efendi Eşkenazi, Dr. Markus⁴ ve Alliance İsrailite Galata Okulu'nun müdürü Moiz Fresco'dan müteşekkildi.

İkinci komite ise Haham Sabetay Levi, Haham Rafael Saban, Haham Mercado Abeattar, David Atiyas, Viktor Levi, Dr J. Passy, Leon Aben, Moiz Efendi Fresko, Ezra Sevi, N. Bassan ve Alliance İsrailite Okulu müdürü A. Alhalel'den müteşekkildi.

Para yardımlarını toplamak için Galata komitesi I. Fernandez, Ger-

4 Bu kişi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Moşe Grosman, Dr. Markus, İstanbul 1992.

şon ve Molho, İstanbul'da S. Mitrani, V. Molho, H. de Toledo, de Botton, Is. Fransez, M. Grünstein'dan oluşmuştu.

Bu komiteyi oluşturan kişiler ilk para yardımlarını da yapanlar idi. Bu şekilde hemen beş yüz lira civarında bir yardım toplandı. Komitenin ilk üyeleri sinagoglara ve okula sığınmış olan kazazedeleri bu yerlerden boşaltmak ve bu ailelere barınak bulmaktı. Zira bu sığınaklardaki yerleşim koşulları çok kötüydü ve salgın hastalıklar başlayabilirdi. Ayrıca aile reislerinin ailelerinin bu şekilde kötü koşullarda barındıklarını görmeleri halinde işlerinin başlarına dönmeyecekleri ve yardım komiteleri için ek bir külfet oluşturacakları da aşikârdı. Komisyon aynı zamanda hastalar ve hamile kadınlarla da meşgul oldu, bunun için Jak Bey de Leon iki yüz Frank bir yardımda bulundu. Hasköy komitesi hemen işe koyulup, barınak eksikliği, kazazedelerin cehaleti ve kötü niyetleri, ev sahiplerinin açgözlükleri gibi engellere aldirmeden görevinin ilk kısmını süratle yerine getirdi. On beş gün içinde sinagoglar ve okul tamamen boşaltıldı ve herkese bir barınak temin edildi.

Bundan sonra komite yöneticileri yardım programına el atabildiler ve şu kararları aldılar:

1) Yardımsever Yahudi kadınların topladıkları eski giysiler yeterli miktarda olmadıkları için bunları tamamlamak amacıyla yeni giysiler ve battaniyeler satın alınacaktı.

2) Hamursuz bayramı⁵ yaklaştığı için tüm kazazedelere kişi başına bir buçuk okka hamursuz ekmeği verilecekti.

3) Hastalara ve hamile kadınlara Hamursuz bayramına kadar yardım edilecekti.

5 Yahudilerin Mısır'dan çıkışlarını kutladıkları bayram olup bu anıyı canlı tutmak için yedikleri mayasız ekmek.

4) Yardım için toplanan paralar Hamursuz bayramından sonra dağıtılacaktı.

Société des Dames de Péra (Pera Kadınları Derneği) Başkanı Bayan Acıman önderliğinde bir komite giyecek yardımlarını dağıtmayı üstlendi. Birçok Yahudi yardımsever kadın birçok kez Hasköy'e gidip eşyaları ayırıp paketleyip dağıtmakla Bayan Acıman'a yardım ettiler. Bu bayanlara Hasköy yardım komisyonu üyelerinin eşleri de yardım ettiler. Hamursuz ekmeğinin dağıtımını Hasköy komisyonu tarafından yapıldı. Hasköy komisyonu aynı zamanda kazazede bir ailedeki fert sayısı, varlık durumları, uğradıkları zararlar gibi bilgileri içeren tam bir listeyi çıkarabilmek için ayrıntılı bir araştırma yaptı. Bu liste Mayıs ayı ortasında tamamlandı ve Galata komisyonuna sunuldu. İçerdiği bilgiler ışığında Galata komisyonu yardımın nasıl dağıtılacağına karar verdi. Bu şekilde hazırlanan tasarı yöneticilerin katıldığı 21 Haziran tarihinde genel kurula sunuldu.

Hareketli bir görüşmeden sonra komisyonun tasarısının benimsenmesine karar verildi ve yardım komisyonundan uzun vadeli bir tasarı çıkmasını arzulayan üyeleri tatmin etmek için Alliance Israelite Universelle ve Hilfsverein⁶ tarafından geçici ve koşullu olarak tutulup komisyona verilmeyen ve yaklaşık yirmi bin Fransız Frangı'na ulaşan para-

nın bir Küçük İstikrazat Sandığı'nın⁷ kurulması için kullanılmasına karar verildi. Bu Sandık başta evlerini tekrar inşa etmek isteyen kazazedelere yirmi beş lirayı geçmeyen krediler verecek ve daha sonra küçük esnaf veya işçilere daha sonra belirlenecek garanti ve koşullar çerçevesinde küçük borçlar dağıtacaktır.

25 Haziran günkü toplantıda Komisyon Behor Efendi ile istişarede bulunduktan sonra şu şekilde bir dağıtım kararı aldı:

Yardımlar aile fertlerinin sayılarına göre ve çocuk ve yetişkin farkı yapılarak dağıtılacaktı. Kazazedeler dört kategoride toplanacaktı:

YARDIM CİNSİ	LİRA
Kısa ve uzun çorap (148 düzine)	26,98
Hint kumaşı (213 adet)	194,34
Amerikan bezi (263 adet)	119,20
Battaniyeler (855 adet)	199,34
Hamursuz ekmeği (5100 okka)	192,90
Barksız kişileri yerleştirme	114,21
Hasta ve hamile kadınlara yardım	19,03
Telgraf ve posta giderleri	21,21
Muhtelif giderler	46,99
Nakit para olarak dağıtılan yardımlar	3.182,85
Kasada bakiye kalan	510,50
TOPLAM	4.626,94

1) Sigortasız mal sahipleri.
2) Sigortasız ve her şeyini kaybetmiş kiracılar.

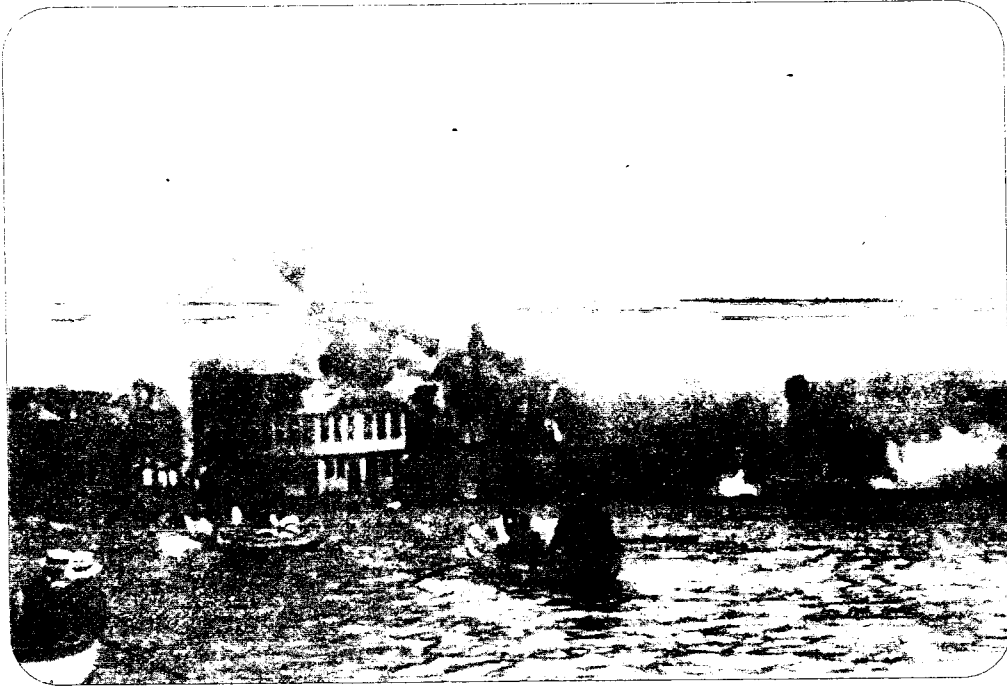
3) Eşyalarının çok küçük bir kısmını kurtarabilmiş sigortasız kiracılar.

4) Eşyalarının önemli bir kısmını kurtarabilmiş sigortasız kiracılar.

Sigortasız mal sahiplerine yetişkin başına iki buçuk lira, çocuk başına bir lira, ikinci kategorideki kazazedelere yetişkin başına bir buçuk lira, çocuk başına yetmiş beş kuruş, üçün-

6 Hilfsvereerein der Deutschen Juden (Alman Yahudilerinin Yardım Teşkilatı) 1901'de kurulmuş bir Alman Yahudi örgütü olup Doğu Avrupa ve Orta Doğu'daki Yahudilerin sosyal ve sayısal durumlarını iyileştirmek için kurulmuştur.

7 Bu kurum hakkındaki ayrıntılı makale **Tarih ve Toplum**'un önümüzdeki sayılarında yayınlanacaktır.

Hiç yangın eksilmeyen Hacı Halic'te 1911 yangınında Balat

Dr. David Markus

cü kategoridekilere yetişkin başına bir lira, çocuk başına elli kuruş, dördüncü kategoridekilere yetişkin başına yetmiş beş kuruş, çocuk başına iki Mecidiye verildi. Ayrıca aletlerini kaybetmiş işçiler ve mağaza sahipleri yukarıdaki yardımlara eklenecek özel

bir yardıma daha hak kazanmışlardı. Ayrıca yanmış olan mahallede oturmamalarına rağmen evlerinin orada olmaları ve sigortasız olmalarından ötürü zarar görmüş kişilere de yardımlar yapıldı.

Yardımların dağıtımı 31 Ağustos 1908 tarihinde kesinlikle sona erdi.

Risalenin diğer sahifelerinde bu yardım paralarına ait hesap cetvelleri ve yardım veren kişilerin listesi yer alıyor. Bu listeye göre toplanan toplam yardım parası 4.626,94 lira olup bu tutar şu yardımlar için harcandı:

Risalenin ekinde yeralan "A" listesindeki yardımseverler arasında en önemlileri olarak Paris'teki Alliance Israélite Universelle'in 8.602,40 Fransız Frangı (=377,09 lira), Alliance Israélite

Universelle adına Baylar N. M. Rozanes, Is. Asseo, Bastia ve G. Farhi 860.- Fransız Frangı (=37,70 lira), New York'taki American Jewish Committee'nin 5.337,60 Fransız Frangı (=242,75 lira) Osmanlı Bankası'nın Yüz Liralık, Selanik Banka-

sı'nın Otuz Liralık ve Arslan Efendi Fresko'nun⁸ Elli Liralık bağışları göze çarpmaktadır. Ayrıca, Vidin, Ferdinand (Bulgaristan), Rusçuk Varna, Pazarcık, Manchester, İskenderiye, Kırkkilise gibi muhtelif kentlerdeki Yahudi cemaatlerinin yardımları ve bunun yanısıra Deniz Fenerleri İdaresi, Tekel İdaresi, Anadolu Demiryolları Şirketi, Tramvay Şirketi, Devlet Demiryolları İdaresi, Tombak Şirketi, Bomonti Anonim Şirketi, Buz Anonim Şirketi gibi Osmanlı özel ve kamu şirketlerinin para yardımları da yer almaktaydı. "B" listesi ise

Dames Israelites de Péra (Pera'lı Yahudi Kadınları) derneğinin topladıkları yardımları sıralamakta olup burada önemli bir bağış olarak Arslan Fresko'nun eşinin⁸ 25 Amerikan Lirası bağışı yer almaktadır. "C" listesi ise Kahire'deki Mısır Merkez Bankası Emtea Bölümü Şefi Victor Affif'in topladığı yardımları kapsamaktadır.

Risalede yeralan yabancı kurumlardan Fransız Frangı cinsinden para bağışlarının karşılığında belirtilen Türk Lirası tutarlarından o tarihte yüz Fransız Frangı'nın 4.3854 liralık bir değere sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda toplanan 4.626,94 lira 105.508.- Fransız Frangı'na eşdeğerdi. Risale, Yardım Komisyonu'nun bağış yapan tüm kişi ve kurumlara ve özellikle Alliance Israélite Universelle ve Hilfsverein'e teşekkürleriyle ve bir cinayete kurban giden ve komitenin girişimci ruhu olan Isaac Molho'nun ruhuna rahmet dilekleriyle sona ermektedir.

⁸ Bu şahıs ordu müteahhitydi. Daha fazla bilgi için bkz. Moiz Mizrahi, *Avram Arslan el Fresko*, Şalom, 2 Temmuz 1956, sayı 454.